

Från matematikmaskin till IT
Forskningssekreterare: Anna Orrghen
Fokusgrupp: ABM
Slutrapport
2008-07-25

Slutrapport: ABM (arkiv, bibliotek, museer)

Inledning

Mitt arbete som forskningssekreterare inom dokumentationsprojektet ”Från matematikmaskin till IT” med ansvar för tidig datorhistoria inom ABM (arkiv, bibliotek, museer) inleddes den 1 augusti 2007 och avslutades den 4 maj 2008. Mitt arbete har utgjort 50 % av fokusgruppen, resterande 50 % var vid projektets början ofinansierade. Under denna tid har jag arbetat med en kunskapsöversikt, genomfört tio intervjuer med viktiga aktörer inom området och planerat, genomfört och publicerat ett vittnesseminarium i ämnet *Tidiga söksystem*. Seminariet hölls på Tekniska museet i Stockholm. Nedan redogör jag för de detaljer som gällde vid källinventeringen samt urvalet av de olika teman som jag valde att fördjupa mig i. Vidare beskriver jag planeringen och genomförandet av intervjuer och vittnesseminarier, samt arbetet med redigering och publicering av rapporterna. Slutligen delar jag med mig av väsentliga metodreflektioner och uppslag för fortsatt dokumentationsarbete.

Inventering och urval

Mitt arbete med att skapa mig en överblick över fokusområdet och att göra en inventering över de huvudspår som var viktiga att dokumentera baserades på tre grunder. Det ena växte fram i samspel och utbyte med forskningssekretariatet och projektledare Per Lundin. Det andra genom de litteraturstudier som jag bedrev parallellt. Litteraturstudierna finns i form av en kunskapsöversikt (se under rubriken Referenser i denna slutrapport). Det tredje genom samtal med potentiella informanter samt andra forskare med kunskap om området. Ingen fokusgrupp har tillsatts för fokusområdet ABM. Då mina arbetsuppgifter omfattat 50 % av gruppen ABM kom jag, i samråd med Per Lundin, inledningsvis fram till att hela min arbetsinsats skulle ägnas åt området bibliotek. Anled-

ningen var att biblioteksområdet är det område av dessa tre där man tidigast utvecklat användandet av IT.

Ett första steg i inventeringen av området var att identifiera betydelsefulla miljöer, projekt och datorsystem samt personer. Detta gjorde jag dels genom litteraturstudier över området, dels genom samtal med andra forskare samt aktörer som varit verksamma inom området. *Miljöer* avser miljöer där aktörerna kommit i kontakt med och/eller använt datorer. Miljöerna jag identifierade är: Kungliga biblioteket (KB), Informations- och dokumentationscentralen (IDC) vid Kungliga tekniska högskolans bibliotek (KTHB), Biomedicinska centralen (BMDC som senare blev MIC) vid Karolinska institutet, Försvarets forskningsanstalt (FOA), Linköpings universitetsbibliotek (LiUB), SINFDOK, Statskontoret samt Bibliotekstjänst (BTJ). *Projekt och datorsystem* avser datoriserade system för litteraturanvändning av olika slag som utvecklats eller använts vid miljöerna ovan, och följande har identifierats: ABACUS, EPOS-VIRA, KOMPOST, TRIP och 3RIP vid IDC, CORSAIR vid FOA, MEDLARS och MEDLINE vid BMDC/MIC. *Personer* avser aktörer som bibliotekarier, katalogisatörer, informatiker, programmerare, administratörer, ingenjörer, forskare verksamma under perioden.

En stor hjälp i detta inledande skede var Lena Olssons avhandling *Det datoriserade biblioteket. Maskindrömmar på 70-talet* utgiven vid Linköpings universitet 1995. Med hjälp av Olssons redogörelse kunde jag inleda arbetet. I arbetets inledande skede har jag även haft telefonkontakt med Lena Olsson. En närmare beskrivning av resultatet av inventeringen finns i kunskapsöversikten som är arkiverad på Tekniska museet. När jag påbörjade inventeringen var tanken att fokusera på det svenska bibliotekssystemet LIBRIS. En första preliminär beskrivning av vad vittnesseminariet skulle behandla var tillkomsten av LIBRIS med fokus på frågan *varför det blev just LIBRIS*. För att förstå det var tanken att sätta utvecklingen av LIBRIS i relation till de avancerade söksystem systemen som tidigt (före LIBRIS) utvecklades vid KTHB, FOA och KI.

Inventeringen och urvalet resulterade dels vittnesseminariet *Tidiga söksystem*, dels i en intervjuserie om digitalisering av forsknings- och allmänbibliotek med fokus på *användandet av LIBRIS* och *BUMS* (7 intervjuer) samt 3 intervjuer som behandlar tidiga söksystem och databaser vid litteraturhantering. De sistnämnda intervjuerna ansluter till temat för

vittnesseminariet och var ett sätt att dokumentera erfarenheter från aktörer som inte fick plats i panelen vid vittnesseminariet.

Planering av intervjuer

Planeringen av intervjuerna skedde i samråd med andra forskningssekreterare, några andra forskare som inte är knutna till projektet men väl insatta i området samt utifrån materialet jag hade samlat in. Som jag nämner ovan var Lena Olssons avhandling till stor hjälp. Med utgångspunkt i den kunde jag ringa in områdets viktigaste aktörer. Sammanställningen av informanterna grundar sig på kriterierna att de ska ha erfarenhet av datoriserade katalogsystem inom forskningsbibliotek eller folkbibliotek, eller tidiga söksystem. Vidare beaktade jag att deras arbetsuppgifter samt positioner skilde sig åt. Det sistnämnda då jag tycker det är viktigt att dokumentera exempelvis såväl bibliotekschefernas som bibliotekariernas erfarenheter.

Eftersom mitt arbete i projektet även inkluderade att vara forskningssekreterare för området Media, valde jag att inleda arbetet med Media för att därefter påbörja arbetet med ABM. I praktiken innebar det att mitt arbete med ABM-gruppen påbörjades ordentligt i oktober. Genom inventeringsarbetet blev det snabbt tydligt att en central aktör inom området var Björn Tell (se vidare under rubriken Genomförda intervjuer). Givet hans höga ålder (Tell är född 1918) var det viktigt att så snart som möjligt dokumentera hans erfarenheter. Detta förfarande underströks även av etnologen Lars Kaijser som berättade om sina erfarenheter av att använda intervjuer som forskningsmetodik vid projektets metodworkshop i augusti 2007.

Alla utom en som tillfrågades tackade ja till att bli intervjuade. Intervjuerna planerades genom att jag kontaktade den potentiella informanten via telefon. I detta inledande telefonsamtal presenterade jag forskningsprojektet, ställde ett par orienterande frågor kring informantens erfarenhet av IT inom biblioteksområdet och frågade om informanten var intresserad av att bli intervjuad. I detta inledande telefonsamtal var jag noga med att presentera intervjumetoden samt syftet med intervjun, att den skulle utgöra ett nytt källmaterial och ingå i ett digitalt forskningsarkiv tillgängligt via Tekniska museets hemsida. För att jag skulle kunna förbereda mig så noga som möjligt inför intervjun ombads informanten att sända in sitt CV i förväg. Några informanter skickade förutom sitt CV även artiklar om deras verksamhet. Avslutningsvis frågade jag informanten om han eller hon kom

att tänka på någon annan person som jag borde ta kontakt med. Under telefonsamtalet förde jag anteckningar som jag sedan renskrev i datorn. Dessa använde jag senare som underlag när jag förberedde respektive intervju.

Genomförda intervjuer

Sammanlagt genomfördes intervjuer med tio aktörer. Intervjuerna genomfördes mellan den 3 oktober 2007 och 13 februari 2008. Samtliga tio intervjuer följer ett liknande kronologiskt upplägg där jag utgått från frågor som kretsar kring: ungdom, studier samt arbetsplatser. Följande personer intervjuades:

Björn Tell:

Den första intervjun ägde rum med biblioteksmannen Björn Tell (f. 1918) och ägde rum den 3 oktober 2007 hemma hos Tell i Lund. Intervjun pågick i ca två timmar. Tell är pensionerad överbibliotekarie vid Tekniska högskolan i Stockholm (KTH) 1963–72, vid Lunds universitet 1973–83. Från 1967 ledde Tell vid AB Atomenergis och KTH:s bibliotek arbetet med att utveckla snabba sökalgoritmer för selektiv delgivning av information, SDI. Tell var först med att knyta ett svenskt bibliotek till online-sökningar i internationella databaser.

Marie-Louise Bachman:

Den andra intervjun ägde rum med bibliotekarien Marie-Louise Bachman (f. 1928) och ägde rum den 9 oktober 2007 vid Södertörns högskola. Intervjun varade i en och en halv timme. Bachman är pensionerad förste bibliotekarie vid KB där hon arbetade mellan 1960 och 1995 och har ägnat stor del av sitt arbete åt frågor som rör katalogisering. Bachman utvecklade katalogiseringsreglerna för den svenska nationalbiografin och fortsatte att utveckla dem anpassade till den digitala tekniken och har erfarenhet av att arbeta med katalogiseringsfrågor i anknytning till LIBRIS.

Lars-Erik Sanner:

Den tredje intervjun ägde rum med pensionerade överbibliotekarien Lars-Erik Sanner (f. 1926) och genomfördes den 14 november 2007 i hans hem på Södermalm i Stockholm. Intervjun varade i två timmar. Sanner är disputerad musikvetare från Uppsala universitet och har arbetat inom ett antal olika svenska forskningsbibliotek. Hans första kontakt med digital teknik var vid Karolinska institutets universitetsbibliotek under tidigt 70-tal. I in-

tervjun beskriver Sanner sina erfarenheter från utvecklingen och användningen av LIBRIS under 70-talet.

Arne Sträng:

Den fjärde intervjun ägde rum med pensionerade bibliotekschefen och länsbibliotekarien Arne Sträng (f. 1930) och genomfördes den 15 november 2007 i hans hem i Varnhem. Intervjun varade i en timme och tjugo minuter. Sträng studerade kyrkohistoria vid Uppsala universitet och hans första kontakt med digital teknik var vid Karolina Rediviva, Uppsala universitetsbibliotek där han arbetade som biblioteksassistent mellan 1966 och 1970. 1970 erbjöds Sträng en tjänst som bibliotekschef vid Linköpings universitetsbibliotek där han stannade till och med 1977 då han började en tjänst som länsbibliotekarie vid Skara folkbibliotek. Vid Linköpings universitetsbibliotek ingick Sträng i en grupp av unga bibliotekarier som anställdes för att arbeta med LIBRIS under dess etableringsfas och vid folkbiblioteket i Skara var hans första uppgift att utreda digitaliseringen av folkbiblioteken.

Bodil Gustavsson:

Den femte intervjun ägde rum med bibliotekarien och katalogchefen Bodil Gustavsson (f. 1949) och genomfördes den 19 november 2007 i hennes arbetsrum vid Stockholms universitetsbibliotek. Intervjun varade i en timme och fyrtio minuter. Gustavssons första kontakt med digital teknik var vid Linköpings universitetsbibliotek där hon anställdes i februari 1972. Gustavsson ingick i en grupp av yngre bibliotekarier som anställdes för att arbeta med LIBRIS under dess etableringsfas. Hennes främsta arbetsuppgifter var att digital katalogisera av bibliotekets böcker. Gustavsson har arbetat med LIBRIS från dess etableringsfas till idag.

Monica Bratt:

Den sjätte intervjun ägde rum med programmeraren Monica Bratt (f. 1949) och genomfördes den 22 november 2007 i hennes arbetsrum vid Bibliotekstjänst (BTJ) i Lund. Intervjun varade i en timme och femton minuter. Bratts första kontakt med digital teknik var vid Lunds tekniska högskola (LTH) där hon studerade numerisk analys under slutet av sextiotalet och bland annat lärde sig att använda SMIL. Mellan 1969 och 1970 var hon anställd som programmerare vid LTH. 1971 anställdes hon vid BTJ där hon bland annat arbetat med att skriva program för den bibliografiska delen av BUMS.

Anders Noaksson:

Den sjunde intervjun ägde rum med programmeraren Anders Noaksson (f. 1951) och genomfördes den 22 november 2007 i hans arbetsrum vid Bibliotekstjänst (BTJ) i Lund. Intervjun varade i drygt två timmar. Noakssons första kontakt med digital teknik var vid BTJ under mitten av sjuttioalet där han varit anställd sedan 1974. Noaksson har bland annat arbetat med att utveckla det bibliografiska dataformatet för BURK, BTJ:s bibliografiska databas.

Malin Edström:

Den åttonde intervjun ägde rum med Malin Edström (f. 1942) och genomfördes den 1 februari 2008 i hennes hem på Lidingö. Intervjun varade i en timme och femtio minuter. Edström har en fil. kand. i matematik, fysik och kemi från Stockholms universitet 1968. Edström var anställd vid KTHB 1967–83, mestadels vid IDC, 1978–81 som vetenskapsinformatiker och 1978–81 som chef.

Mats Lindquist:

Den nionde intervjun ägde rum med programmeraren Mats Lindquist (f. 1946) och genomfördes den 7 februari 2008 i hans arbetsrum vid KB i Stockholm. Intervjun varade i en och en halv timme. Lindquist är fil. dr, docent. 1970 fick han forskarstipendium av SINFDOK med placering vid KTHB. Doktorandstudier vid Stockholms universitet i Informationsbehandling – ADB, och vid MIT Sloan School. En av grundarna av Paralog AB; omväxlande VD och marknadschef 1980–1992. Tf. professor i Biblioteksvetenskap och informatik vid Åbo Akademi; docent där i Informationsadministration. Från 1996 bibliotekschef i Lund och i Göteborg. Arbetar sen 2004 på Kungl. biblioteket med utredningar och expertuppdrag. Mottog 2007 The Tony Kent Strix Award för sina insatser för informationssökning och informationstjänster.

Roland Hjerppe:

Den tionde intervjun ägde rum med Roland Hjerppe (f. 1941) och genomfördes den 13 februari 2008 i hans hem i Linköping. Intervjun varade i två timmar och tjugo minuter. Hjerppe har en civilingenjörsexamen i teknisk fysik vid KTH 1970. Hjerppe var anställd vid IDC vid KTHB 1967–1978, 1975–78 var han chef vid IDC.

Planering av vittnesseminarierna

Som jag tidigare angivit var min första tanke att vittnesseminariet skulle behandla tillkomsten av LIBRIS med fokus på frågan: *Varför det blev just Libris?* Efter en första inventering av området blev det tydligt att de samtida åsikterna om huruvida LIBRIS var det bästa bibliotekssystemet eller inte var långt ifrån samstämmiga. I kombination med kunskapen om att det dels tidigare, dels parallellt utvecklades avancerade söksystem vid KTHB (IDC) och KI (BMDC, MIC) tyckte jag det vore intressant att ställa LIBRIS i relation till de systemen. Att det genomförda vittnesseminariet slutligen enbart kom att behandla de tidiga söksystemen och inte LIBRIS beror främst på två faktorer. För det första att mycket forskning redan genomförts kring det tidigare angivna temat som kretsade kring LIBRIS, för det andra att ett seminarium som skulle utgå från frågan varför det blev ett system och inte de andra sannolikt skulle få en karaktär av att det handlade om vinnare och förlorare. Ett sådant upplägg skulle kunna resultera i att även paneldeltagarna intog de rollerna och snarare skulle hamna i en försvarsposition än att berätta om sina erfarenheter från att ha arbetat med systemen. När jag diskuterade mitt inledande förslag till vittnesseminariets upplägg med teknikhistorikern Tom Misa, föreståndare för Charles Babbage Institute, under metodworkshopen i augusti 2007 underströk han vikten av att undvika just en sådan situation. En liknande diskussion förde jag med kollegorna i forskningssekretariatet efter att jag hade presenterat förslaget där. Därför beslöt jag att ändra ämnet för vittnesseminariet till att istället fokusera enbart de tidiga söksystemen. Av paneldeltagaren Marie Wallin blev jag upplyst om att personer som tidigare varit verksamma vid IDC vid KTHB påbörjat arbetet med en antologi kring erfarenheterna av att bygga upp och arbeta inom den verksamheten: Elisabet Mickos, Aud Lamvik, Ulla Retlev, Marie Wallin, & Teodora Oker-Blom (red), *Online Development in the Nordic Countries* (2007), <http://hdl.handle.net/1975/1490> (senast kontrollerad 28 april 2007). De var därför mycket intresserade av att vittnesseminariet behandlade deras verksamhet.

Planeringen av vittnesseminarierna genomförde jag med hjälp från de andra forskningssekreterarna, projektledare Per Lundin och Stephan Schwartz som skulle ha varit moderator. Då Schwartz varit verksam vid såväl IDC vid KTHB som FOA hade han en god insyn i verksamheterna som bedrivits där samt utvecklingen av tidiga söksystem (se kunskapsöversikten för en utförligare presentation).

Urvalet av paneldeltagare baserades främst på följande kriterier:

1. att de varit verksamma vid någon av de miljöer som vi hade för avsikt att beskriva.
2. att de haft olika arbetsuppgifter.
3. att de haft olika positioner.

Genomförda vittnesseminarier

Vittnesseminariet ägde rum den 21 januari 2008 och behandlade tidiga söksystem. Moderatorer för samtalet var jag (Anna Orrghen), bisittare var Mats Lindquist (se vidare under genomförda intervjuer). Jag gick in som ersättare för Stephan Schwartz som tvingades lämna återbud med kort varsel p.g.a. sjukdom. I panelen deltog: Göran Falkenberg, Lars Högberg, Rolf Lindh (född Carlsson), Jan Sunneback, Gunvor Svartz-Malmberg, Björn Tell, Sten-Sture, Marie Wallin. Panelen (åtta personer) bestod av representanter från tre arbetsplatser där man utvecklat tidiga söksystem (KTHB, FOA och KI). Upplägget följde dessa arbetsplatser strikt och inom respektive arbetsplats system för system. Seminariets första halva ägnades åt verksamheten vid IDC vid KTHB enligt följande:

Björn Tell redogjorde för sina erfarenheter av verksamheten vid IDC och särskilt söksystemet ABACUS. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med frågor eller kommentarer kring det Tell berättat. Rolf Lindh redogjorde för sina erfarenheter av verksamheten vid IDC och särskilt söksystemet ABACUS. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med frågor eller kommentarer kring det person Lindh berättat. Marie Wallin redogjorde för sina erfarenheter av verksamheten vid IDC och särskilt söksystemet EPOS-VIRA. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med frågor eller kommentarer kring det Wallin berättat. Avslutningsvis redogjorde Jan Sunneback för sina erfarenheter av verksamheten vid IDC och särskilt söksystemen KOMPOST, TRIP och 3RIP. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med frågor eller kommentarer kring det Sunneback berättat. När samtliga paneldeltagare som representerade IDC givit sina berättelser ställde jag en fråga till alla fyra om eventuella samarbeten med de andra arbetsplatserna som var representerade vid seminariet, FOA och KI. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med sina synpunkter på vad de från IDC sagt om samarbeten. Avslutningsvis ställde jag en fråga riktad till alla i panelen om det var någonting de ville tillägga kring det vi pratat om för att därefter fråga bisittaren Mats Lindquist om han ville göra ytterligare kopplingar kring det vi pratat om.

Efter en kaffepaus som varade i cirka 30 minuter började del två av seminariet där vi behandlade verksamheterna och systemen vid FOA och KI. Lars Högberg från FOA redogjorde för sina erfarenheter av verksamheten vid FOA och särskilt söksystemet CORSAIR. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med frågor eller kommentarer kring det Högberg berättat. Näste man var Sten-Sture Tersmeden som redogjorde för sina erfarenheter av verksamheten vid FOA och särskilt söksystemen CORSAIR I och CORSAIR II. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med frågor eller kommentarer kring det Tersmeden berättat. När samtliga paneldeltagare som representerade FOA givit sina berättelser ställde jag en fråga till båda två om eventuella samarbeten med de andra arbetsplatserna som var representerade vid seminariet, KTHB och KI. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med sina synpunkter på vad de från FOA sagt om samarbeten.

Den tredje och sista miljön var BMDC (MIC) vid KI och inledningsvis redogjorde Göran Falkenberg för sina erfarenheter av verksamheten vid BMDC (MIC) och särskilt söksystemet MEDLARS. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med frågor eller kommentarer kring det Falkenberg berättat. Avslutningsvis redogjorde Gunvor Svartz-Malmberg för sina erfarenheter av verksamheten vid BMDC (MIC) och särskilt söksystemet MEDLINE, Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med frågor eller kommentarer kring det Svartz-Malmberg berättat. När samtliga paneldeltagare som representerade KI givit sina berättelser ställde jag en fråga till båda två om eventuella samarbeten med de andra arbetsplatserna som var representerade vid seminariet, FOA och KI. Därefter fick övriga paneldeltagare möjlighet att komma med sina synpunkter på vad de från KI sagt om samarbeten.

Avslutningsvis gjorde bisittaren Lindquist en summering och ställde en fråga till alla i panelen som handlade om att titta tillbaka på 70-talet och reflektera över vad det var för bidrag som paneldeltagarna kände igen i dagens situation. Sju åhörare fanns vid vittnesseminariet och av dessa var fyra delaktiga i diskussionen och kom med frågor, synpunkter och rättelser till paneldeltagarnas berättelser.

När paneldeltagarna redogjorde kring sina erfarenheter av respektive system utgick jag som moderator från frågor som: Varför startade man projektet med tidiga söksystem vid

KTHB? Vad hette projekten? När startades projektet? Hur gick det till? Vad gjorde man? När blev du involverad i projektet? Hur blev du involverad i projektet? Vilka olika uppgifter hade du? Vilka andra personer var involverade? Vad var det egentligen som hände? Hur förhöll man sig vid KTHB till liknande verksamhet som bedrevs vid BMDC och FOA (CORSAIR)? Hade man samarbeten? Om ja, vad bestod de i? Om nej, varför inte? Var det någonting som inte blev som ni tänkt er?

De frågor jag ställde som förtydligande handlade mycket om: ”hur finansierades det”, ”Var det svårt att få finansiering?”, ”du nämnde att ni även hade andra användare, vilka var de?”, ”du nämnde att du efter en stund fick en dator som kunde arbeta interaktivt, vad innebar interaktivitet på den tiden?”, ”När var det?”, ”Vilka andra arbetade med det?”, ”du nämnde att... vad innebar det?”. En viktig utgångspunkt var att seminariet skulle utgå från det specifika och behandla så konkreta frågor som möjligt, för att avslutningsvis eventuellt kunna lyfta blicken mot en mer generell diskussion.

Redigering och publicering

Vittnesseminarierna spelades in med ljud och bild. Därefter transkriberades inspelningen. Redigeringen av transkriptet skedde varsamt i syfte att göra det läsbart och begripligt. Upprepningar, grammatiska fel och oavslutade resonemang rensades genomgående bort och korrigerades. Förkortningar skrevs ut för att underlätta förståelse och läsbarhet. I övrigt ändrades inte ordalydelsen och jag var mån om att behålla talspråket och påvisa den muntliga karaktären i materialet.

Innan publicering skickades de redigerade manuskripten ut till paneldeltagarna och de fick tillfälle att förtydliga, korrigera och kommentera sina inlägg. Mindre ändringar som rättelser av namn, datum eller tekniska begrepp fördes direkt in i den löpande texten utan kommentarer. I vissa fall fick informanterna lägga till enstaka meningar eller bisatser för att göra tankegångar eller resonemang fullständiga.

Att skriva förklarande fotnoter till seminarierapporterna har tagit en stor del av tiden med redigeringsarbetet. Eftersom vittnesseminarierna har behandlat tekniskt komplicerade ämnen har paneldeltagarnas medverkan varit av stor betydelse. Därmed har de i stor utsträckning varit delaktiga i att utforma noter. Inte minst arbetet med att ta fram biografiska uppgifter om de personer som nämnts under seminarierna skulle ha varit en omöjlig

uppgift utan hjälp från seminariedeltagarna. Deltagarna i de tre vittnesseminarierna har i olika utsträckning varit delaktiga i utformandet av noterna. Innan utskicket av transkriptet till paneldeltagarna markerades aktuella noter som behövde utformas. I olika utsträckning markerades vilken person i panelen som skulle kunna bistå med hjälp att utforma den aktuella noten.

Intervjuerna spelades in med ljud. Därefter transkriberades inspelningen av Rappa Tag och jag genomförde en varsam redigering av manuskriptet i syfte att göra det läsbart och begripligt. Upprepningar, fraser som ”alltså”, ”så att säga”, ”va” och ”liksom” och grammatiska fel rensades bort när de förekom i så pass omfattande utsträckning att det störde läsförståelsen. Oavslutade resonemang fick i den första redigeringsomgången stå kvar, dock fetmarkerades dessa för att informanten i genomgången av intervjutranskriptet skulle få möjlighet att slutföra resonemanget. Om det därefter förblev oavslutat, ströks det. Förkortningar skrevs ut för att underlätta förståelse och läsbarhet. I övrigt ändrades inte ordalydelsen och jag var mån om att behålla talspråket och påvisa den muntliga karaktären i materialet.

Innan publicering skickades de redigerade manuskripten ut till informanterna som fick tillfälle att förtydliga, korrigera och kommentera otydligheter i manuskriptet. För att underlätta för informanterna fetmarkerade jag sådant som jag var osäker på och behövde hjälp med, exempelvis namn på personer eller institutioner och oavslutade resonemang. Mindre ändringar som rättelser av namn, datum eller tekniska begrepp fördes direkt in i den löpande texten. Strykningarna och ändringarna tilläts, förutom i de fall informanten ville ersätta ett ord han/hon använt med ett annat ord. Till exempel ”enormt” med ”omfattande”. Här har jag strikt hållit mig till det ord informanten använt under intervjun.

Metodreflektioner

Avslutningsvis vill jag lyfta fram några metodreflektioner som kommit fram genom arbetet med intervjuerna och som är knutna till den metod vi utgått ifrån, ”oral history”. De kan sammanfattas under fyra punkter: informantens tidigare vana att bli intervjuad, samtal innan bandspelaren är på, forskningssekreteraren som moderator vid vittnesseminarier samt informantens möte med det redigerade manuskriptet.

I några intervjuer var det tydligt att informanten var van vid att bli intervjuad och berätta om sig själv och sin verksamhet vilket innebar att intervjuerna delvis präglades av till synes längre inrepeterade monologer från informantens sida. Ibland fick jag intrycket av att några informanter berättade om *bilden av sig själv* snarare än om sig själv. Detta kan jämföras med Lillian Hoddesons resonemang kring ”masken” som hon för i artikeln ”The Conflict of Memories and Documents. Dilemmas and Pragmatics of Oral History” som ingår i antologin *The Historiography of Contemporary Science, Technology, and Medicine*, Ronald E. Doel och Thomas Söderqvist (eds).

Vid intervjuerna småpratade jag lite med informanterna innan jag startade intervjun och satte på bandspelaren. I något fall bjöd informanten mig på lunch innan intervjun och i andra fall hämtade han/hon mig vid tåget. Att småprata innan själva intervjun var bra då det gjorde stämningen mer informell och intervjusituationen mer avslappnad. Vad som däremot visade sig vara ett metodproblem var att vid detta småprat prata om det som vi sen skulle prata om under själva intervjun. I ett par fall ledde det till att det som sagts innan inspelningen påbörjades var mer innehållsrikt än det som sades efter att bandspelaren satts på. Vad som vidare hände var att informanten ibland refererade till det vi tidigare pratat om ”som jag sa förut”, istället för att berätta om det. Även om jag försökte få dem att återberätta det blev det inte samma sak. När jag bad dem att berätta om det som vi tidigare diskuterat under vårt inledande telefonsamtal, upplevde jag däremot inte detta som något problem. En tanke är att tidsdimensionen spelar in eftersom telefonsamtalet ofta ägde rum från en vecka till två månader innan intervjun genomfördes.

Att jag som forskningssekreterare var ordförande vid vittnesseminariet *Tidiga söksystem* var inte planerat från början utan en lösning som kom till stånd då han som ursprungligen var vidtalad som moderator, Stephan Schwartz, blev sjuk samma dag som seminariet skulle äga rum. Eftersom jag tidigare haft långa e-mailediskussioner med Schwartz där vi resonerat kring upplägget och olika typer av frågor var jag väl insatt i seminariets upplägg samt vilken typ av frågor jag ville att det skulle behandla. I den förberedande diskussionen jag haft med Schwartz på telefon samt via e-mail pratade vi mycket om frågornas karaktär. Skulle de behandla stora övergripande teman och vara av en mer tentativ och analyserande karaktär, eller skulle de vara mer konkreta, var en diskussion som vi uppehöll oss länge vid. Diskussionen tydliggjorde vikten av att utgå från det specifika för att genom det kunna diskutera mer generella aspekter. Mats Lundquist som i förväg hört av

sig och sagt att han skulle komma som åhörare, och som också var kunnig om ämnet men inte fått plats i panelen, ställde på stående fot upp och assisterade mig som bisittare. När jag presenterade upplägget för deltagarna och berättade att den ursprungliga moderatören blivit sjuk, var jag väldigt tydlig med att redogöra för min roll (föra samtalet framåt, ställa enkla frågor för att skapa ett användbart källmaterial, att jag kommer att be om förtydliganden när det behövs, men att jag saknar den erfarenhet av ämnet som de har av den enkla anledningen att jag ju faktiskt inte var med när det begav sig), för bisittarens roll och för deras roll. Några av åhörarna var också erfarna veteraner från området och jag sa att det skulle finnas utrymme för dem att komma med kommentarer.

Att ställa väldigt enkla frågor fungerade mycket bra, och trots att jag inte är mer inläst på området än att jag visste vilka system pandedeltagarna hade arbetat med (däremot inte vad systemen innebar i detalj) blev resultatet ett givande seminarium med substantiella inlägg, mycket tack vare pandedeltagarna. De höll sig till ämnet, kommenterade varandras inlägg med frågor och synpunkter och gav pedagogiska förklaringar när jag ställde frågor. Även åhörarna kom med givande kommentarer som förtydligade. En reflektion är att det kanske rentav var bra att jag inte har samma kunskap som de eftersom det fick dem att vara extra tydliga, vilket i förlängningen är bra för vittnesseminariet som källmaterial. På så sätt blev inte ”självklarheter” obesvarade utan fångades upp med följdfrågor.

Erfarenheten pekar på:

- 1) betydelsen av att ha en specifik ordning i seminariet som bygger på det konkreta (kronologi, system, arbetsplats eller liknande) och att detta betas av systematiskt,
- 2) att man går från det specifika till det generella och inte tvärtom,
- 3) att rikta frågor till specifika pandedeltagare och därefter ge plats för övriga,
- 4) att ställa väldigt enkla frågor,
- 5) be om förtydliganden på det som annars blir hängande i luften.

Sammanfattningsvis styrker erfarenheten betydelsen av att hålla sig till en strikt ordning (kronologi eller arbetsplats) och ställa enkla, nästan naiva, frågor samt be pandedeltagarna förtydliga så fort någonting är oklart. För min del var det också till stor hjälp att projektets administratör Sofia Lindgren var med hela tiden och skötte allt det praktiska, och fanns med som stöd med tanke på att situationen blev helt annorlunda än planerat. Avslutningsvis visar det också på vår roll som forskningssekreterare, att vi med denna typ av

tillvägagångssätt kan leda en panel utan att vara experter på ämnet.

En avslutande metodreflektion berör informanternas möte med det redigerade manuskriptet. Trots att jag vid såväl den inledande telefonkontakten med informanterna som vid intervjutillfället varit noga med att understryka att intervjuerna skulle transkriberas så varsamt som möjligt och ha en talspråkskaraktär reagerade flera av dem med förfäran över språkbehandlingen i det redigerade manuskriptet och menade att de inte kände igen sig själva. Jag tror att flera av informanterna förväntat sig att det färdiga manuskriptet skulle ha formen av den typ av publicerade intervjuer som återfinns i tidskrifter.

Fortsatt forskning och dokumentation

Inventeringen av fokusområdet *ABM* har resulterat i ett antal förslag som skulle kunna studeras närmare. Följande uppslag för framtida forskning och dokumentationsinsatser kan nämnas:

1. Forskarens/låntagarens erfarenheter. I intervjuerna med informanterna och paneldeltagarna som varit verksamma vid IDC har ett återkommande tema varit deras nära verksamhet med forskarna som använde deras söksystem. Vid IDC arbetade man med så kallade sökprofiler som skulle hjälpa forskarna att finna relevant litteratur. När informanterna beskriver hur de arbetade nämner de att forskarna ”stod bakom axeln” och att detta var ett unikt tillvägagångssätt. Genom att både forskaren och bibliotekarien/informatikern befann sig framför dataterminalen samtidigt kunde de tillsammans bearbeta sökprofilerna. Här skulle det vara intressant att dokumentera hur forskarna upplevde detta samarbete, hur det påverkade deras forskning samt hur det skilde sig från hur de sökt litteratur innan sökprofilerna fanns att tillgå. Se särskilt intervjuerna med Edström och Hjerpe samt vittnesseminarierapporten.
2. En liknande dokumentationsinsats vore intressant att göra med forskarna/låntagarna vid Linköpings universitetsbibliotek som var försöksbibliotek för LIBRIS. Se särskilt intervjuerna med Gustavsson och Sträng.
3. Följa upp de internationella samarbeten som bedrevs vid de olika miljöerna. Kanada beskrivs som ett land man haft särskilt goda samarbeten med. Se särskilt intervjuerna med Tell, Edström och Hjerpe samt vittnesseminarierapporten.

4. Följa upp arbetet med den uppringda ledningen till Darmstadt som var en tidig onlineverksamhet som bedrevs vid IDC. Se särskilt intervjuerna med Tell, Edström och Hjerpe samt vittnesseminarierapporten.
5. I intervjun med Roland Hjerpe berättar han om hur bibliotekens andra verksamhet kom att förändras delvis som ett resultat av den verksamhet som bedrevs vid IDC. Då verksamheten med sökprofiler var öppen för forskare från hela Sverige innebar det till exempel att man nu fick förfrågningar om artiklar från forskare från andra universitet i en större utsträckning än tidigare. Detta medförde i sin tur att biblioteken behövde kopiera dessa och distribuera i en större utsträckning än tidigare, en förändring av arbetsuppgifter som inte visade sig vara helt enkel. En dokumentationsinsats kring bibliotekariens förändrade arbetsvillkor i förlängningen av IT-utvecklingen vore intressant.
6. I intervjuerna med Noaksson, Bratt och Sträng behandlas delvis folkbibliotekens datoranvändning. Här vore det intressant att titta närmare på den och dokumentera erfarenheter från bibliotekarierna samt låntagare vid folkbiblioteken.
7. Några av forskarna och programmerarna som varit verksamma vid IDC utvecklade systemen TRIP och 3RIP och startade företaget PARALOG. Än idag är systemet verksamt. Arbetet kring detta vore en intressant fallstudie om man vill följa ett enskilt system, just därför att det levt kvar under så pass lång tid. Systemet har också haft internationella framgångar och sålts till olika länder.

Referenser

Kunskapsöversikt

Orrghen, Anna, *ABM: Datoranvändning för litteraturhantering*
(opublicerat arbetspapper, 2008).

Tryckta vittnesseminarierapporter

Orrghen, Anna, (red.) *Tidiga söksystem* (Stockholm, 2008).

Intervjuer

Björn Tell: 3/10 2008.

Marie-Louise Bachman: 9/10 2008.

Lars-Erik Sanner: 14/11 2007.

Arne Sträng: 15/11 2007.

Bodil Gustavsson: 19/11 2007.

Monica Bratt: 22/11 2007.

Anders Noaksson: 22/11 2007.

Malin Edström: 1/2 2008.

Mats Lindquist: 7/2 2008.

Roland Hjerppe: 13/2 2008.